

KÖNYVSZEMLE

Klaudy Kinga

Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok

(Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához, 68.)

Tinta Könyvkiadó: Budapest, 2007.

274 p.

„Az elmúlt harminc évben sok kedvező változás történt Magyarországon a fordítás kutatása terén. A nyelvészeti fordítástudománynak már megvan a tudományos infrastruktúrája, vannak szakemberek, akik művelik, vannak konferenciák, ahol elő lehet adni az eredményeket, 1999 óta van rendszeresen megjelenő magyar nyelvű folyóirata, a *Fordítástudomány*, 2000 óta van angol nyelvű folyóirata, az *Across Languages and Cultures*, ahol publikálni lehet, és van doktori programja, amely remélhetőleg biztosítja a tudományos utánpótlást” – írja Klaudy Kinga könyvének előszavában. Ez így is van, csak azt nem teszi hozzá, hogy mindez neki köszönhető: az ő évtizedeken át tartó, fáradságot nem ismerő szervező, oktató- és kutatómunkájának eredményeként jött létre az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Központja, ahol ma intézményes keretek között folyik a tolmácsok és szakfordítók egyetemi szintű és posztgraduális képzése, és amely megfelelő háttérrel biztosít a világszínvonalú oktató- és kutatómunkához, különböző hazai és nemzetközi fordítástudományi rendezvények megtartásához. Túlzás nélkül állíthatjuk: Klaudy Kinga nélkül a magyar fordítástudomány nem tartana ott, ahol ma. Hogy e roppant méretű oktató- és szervezőmunka mellett hogyan volt ideje-energiája erre a folyamatos és szerteágazó publikációs tevékenységre, az a recenzens számára megfejtethetetlen és örök rejtély marad.

A Tinta Könyvkiadó által nemrég kiadott *Nyelv és fordítás* című válogatás hű képet ad

a szerző széles körű tudományos érdeklődéséről. A kötetben olvasható 24 – jórészt könyvesbolti forgalomba nem került konferencia- és köszöntőkötetekben megjelent – tanulmány nagyjából ugyanennyi év munkásságát mutatja be, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért hét fejezetbe osztva. Itt csak a fejezetek összefoglaló címeit van lehetőségünk felsorolni, a mögötte zárójelben álló szám az egyes fejezetekben található írások, tanulmányok számát jelzi: *A fordítástudományról* (3), *Fordítás és anyanyelv* (2), *Nyelvpárok szerinti fordítási problémák* (4), *Szövegszintű fordítási problémák* (4), *Fordítási univerzálék* (3), *Kutatásmódszertani kérdések* (3), *Fordításoktatás* (5). A kötet végén található *Függelék* a szerző több mint másfélszáz, különböző nyelvű, 1976 és 2006 között megjelent publikációját sorolja fel.

A könyv személyes vallomással kezdődik, amelyben Klaudy Kinga elmondja, hogyan fordult – kezdetben alkalmazott nyelvészeti – érdeklődése a fordítás elméleti és gyakorlati problémái felé, megemlíti tanárait, fontosabb szakirodalmi olvasmányait, visszatekint tudományos pályájának főbb állomásaira, beszámol a válogatás szempontjairól, majd röviden bemutatja a kötetbe felvett írásokat. Az előszó 15 tézissel, a fordítás kutatásával kapcsolatos alap gondolatokkal zárul, az utolsót érdemes szó szerint is idéznünk: „A fordításkutatás előtt óriási feladatok állnak, hiszen a nyelvtudomány összes olyan problémája, amelyet eddig egy nyelv működésének vonatkozásában vizsgáltak, újra felvethető a fordításnak, azaz két nyelv együttes működésének a vonatkozásában.”

A kötet tanulmányait olvasva kirajzolódik a szerző széles körű, a fordítástudomány szinte minden területére kiterjedő érdeklődése. A Brassai Sámuel fordítással kapcsolatos nézeteiről szóló első írás tanúbizonysága szerint Klaudy Kingát a magyarországi fordítás története is érdekli, de olvashatunk a kötetben a for-

dításeméleti szakterminusokról, a magyar nyelvű fordítástudomány jelenlegi helyzetéről és létrejöttének folyamatáról, a fordítástudomány hozzájárulásáról a magyar nyelv „korszerűsítéséhez”, a nyelvpárok szerinti konkrét fordítási problémákról, a frazeologizmusok szó szerinti fordításával kapcsolatos tudományelméleti kérdésekről, a jelzős főnévi csoport nyolc fordítási irányban való „viselkedéséről”, a szövegszintű fordítási kérdésekkel (aktuális tagolás, téma-rema viszony, ekvivalencia stb.) kapcsolatos problémákról, a fordításkutatás módszertani kérdéseiről és a fordítás oktatásáról is.

Klaudy Kinga számára a fordítás lényegét tekintve nyelvészeti, mégpedig *alkalmazott nyelvészeti tevékenység*, amely elsősorban a nyelvészet eszközeivel közelíthető meg, írható le, kutatható és oktatható. A fordítástudományt „nyelvészeti fordítástudománynak” tekinti, amely nyelvi korpuszok összegyűjtésével kezdődik és átváltási műveletek széles tárházának leírását eredményezi. A szerző múlthatatlan érdemeket szerzett a fordítók által végzett átváltási és szövegmanipulációs műveletek feltérképezése, leírása és bemutatása terén, gazdagítva ezzel a (magyar) leíró fordítástudományt, a traduktográfiát. Ez azonban nem azt jelenti, hogy Klaudy Kinga elvből elutasít minden más megközelítést, és csakis statisztikai adatokra, dokumentálható nyelvi tényekre épülő következtetések levonására vállalkozik. Ennek a szellemi nyitottságnak szép bizonyítéka a „Hipotézisalkotás a fordítástudományban” című tanulmánya, amely – mint írja – szorosan kötődik a fordítástudományi doktori programban folyó munkához, és amely „arról szól, hogyan lehet hipotéziseket megfogalmazni a fordítástudományban és milyen nehézségekbe ütközik bizonyításuk”. De ugyancsak ezt bizonyítja a kötet ötödik („Fordítási univerzálék” címet viselő) fejezetének négy tanulmánya is. Az ilyen jellegű írások azért fontosak, mert felkelthetik a fordítás elméleti problémái iránt érdeklődő hallgatók, fiatal kutatók figyelmét, és elindíthatják őket egy későbbi sikeres tudományos pályán. Ilyen, további gondolkodásra, kuta-

tásra ösztönző téma a fordítási univerzálék problémája, amelyek „a fordítási tevékenység és a fordítás eredményeképp létrejött szövegek nyelvpártól és fordítási iránytól független jellemzői, kutatásukat a nagyméretű számítógépes korpuszok tették lehetővé”. Ezzel kapcsolatban Klaudy Kinga megfogalmazza ún. „aszimmetria hipotézisét”, amelynek lényege az a feltételezés, hogy a fordítók gyakrabban alkalmazzák az *explicitálás* (konkretizálás, felbontás és betoldás) műveletét, mint az *implicitálás* (generalizálás, összevonás és kihagyás) műveletét. A szerző figyelmeztet, hogy itt nem szerkezeti (statikus, nyelvi rendszerek közötti), hanem műveleti (dinamikus, fordításközpontú) aszimmetriáról van szó. Ha ez a feltételezés beigazolódik – írja –, az közvetlen bizonyítéka lehetne az explicitáció univerzális jellegének. Ez a hipotézis abból a – gyakorló fordítók, kiadói és kontrollszerkesztők által szinte naponta tapasztalt – empirikus felismerésből indul ki, hogy a fordítás egy kicsit mindig többet mond, mindig érthetőbb, mindig explicitebb, nyelvileg jobban megszerkesztett, mint az eredeti szöveg: a fordító tehát azzal, hogy egy kicsit magyaráz, kommentál, egyszerűsít, konkretizál, „szájba rág”, óhatatlanul megkönnyíti, segíti az olvasó, a befogadó megértési aktusát. Egyes fordításkutatók figyelmeztetnek is arra, hogy a fordítónak nem szabad átalakulnia kommentátorrá: az ő dolga nem az, hogy a forrásnyelvi szöveg feladójának mondanivalóját kommentálja, hanem az, hogy lefordítsa; a kommentálás, magyarázás tehát nem a fordító, hanem a szerkesztő, az elő- és utószóíró szakember feladata. Ez bizonyos nyelvpárok és bizonyos típusú, műfajú stb. szövegek esetében egészen biztosan így van, de a kérdés az, hogy vajon *minden esetben* igaz(olható)-e ez a hipotézis. A kutatás egyik iránya lehetséges *statisztikai* alapon: a számítógépen elérhető nagyméretű korpuszok ilyen szempontok szerint történő vizsgálata valóban alátámaszthatja ezt a feltevést. Ez az egész problémakör azonban megközelíthető a *tudományfilozófia* felől is: spekulatív alapon is *feltételezhetjük*, hogy (a

nyelvi univerzálék mintájára) *vannak* fordítási univerzálék, majd elgondolkodhatunk azon, milyen jellegűek ezek, milyen módon, milyen fogalmi-terminológiai rendszer segítségével írhatók le, milyen következtetések levonását teszik lehetővé, milyen hozadékuk van az általános fordítástudomány szempontjából stb.

Mindenképpen szólnunk kell még Klaudy Kingának közvetlenül a fordítás oktatásával, a fordítás mindennapi gyakorlatával kapcsolatos publikációiról, amelyeket a kötet VII. fejezete gyűjt egybe. Ilyen a fordítási hiba fogalma, amely mögött olyan fontos elméleti kérdések húzódnak meg, mint a fordítási kompetencia mibenléte, mi számít fordítási hibának, kinek a szempontjait kell figyelembe venni a fordítási hiba értékelésekor, hogyan értékeljük a fordítási hibát a mindennapi életben, a fordítóképzésben és a vizsgán stb. Nem lehet eléggé hangsúlyozni ennek a szerző által „ideális alkalmazott nyelvészeti kutatási témának” nevezett területnek a fontosságát, hiszen itt rengeteg a szubjektív, az irracionális tényező, a vélekedéseken alapuló értékítélet, ahol nem nélkülözhetjük a hozzáértő szakember segítségét. Éppen ezért Klaudy Kinga könyvét bátran ajánlhatjuk nemcsak a gyakorló fordítók, tolmácsok, mű- és szakfordítók, kontrollszerkesztők, nyelvoktatók, de a nyelv hivatásos szakemberei (lexikológusok, szótárkészítők, fordításelmélet-írók, alkalmazott nyelvészek, kutatók stb.) figyelmébe is.

Albert Sándor

Hidasi, Judit

Intercultural Communication. An Outline

Sangensha: Tokyo, 2005. 194 p.

Interkulturális kommunikáció

Scolar: Budapest, 2004. 167 p.

Johann Wolfgang Goethe Charlotte von Steinnek írt levelében 1807. december 4-én bocsánatot kért az 'érdekes' (*interessant*) di-

vatszó használatáért. Az *interkulturalitás* és az *interkulturális kommunikáció* virágzása már olyan szintre jutott, hogy tudományos divatszavaknak is nevezhetnénk őket, a recenzens mégis meri állítani, hogy az itt bemutatandó publikáció valóban érdekes.

A mű érdekessége abban rejlik, hogy a szerző nem híg szociológiai és politológiai statisztikákkal és közhellyekkel „szórakoztatja” az olvasót, amivel minden sztereotípiát meg annak az ellenkezőjét is be lehet bizonyítani, hanem nyelvészeti, nyelvelméleti háttérrel arra vállalkozik, hogy a kultúra és a kommunikáció viszonyáról a XXI. századi tudományos színvonalon adjon nem szakértőknek is érthető magyarázatot és elemzési módszertárat.

A fenn említett két cím két alapvetően hasonló publikációt idéz. A Japánban megjelent változat a felújított változat.

A szerző a bevezetésben teljességre törekszik, és kifejti, hogy célja egy olyan elmélet vázolása és olyan módszerek leírása, amelyek segítségével a kulturális megfigyelőkészségünk fejlődhet. Ennek megalapozásához felsorolja a kultúra látható szimbólumait, azaz a tárgyakat és a nyelvet, valamint a rejtett kulturális szimbólumokat, mint a tér, az idő és hozzáfűzném a bühleri értelemben a személy kezelésére vonatkozó szabályokat. A kommunikáció kulturális hátteréhez felsorolja az érzékelésbeli és a kikövetkeztetett hiedelmeket, az emberi értékrendeket és az ebből levezetett társadalmi szabályokat, normákat és törvényeket, majd rátér az érzelmek, attitűdök és elvárások szerepére. A szimbólumok, metaforák, közmondások és mítoszok leírásával az iskolai oktatás is foglalkozik, de az emocionális intelligencia manapság sem iskolai tananyag. Ezért igenis fontos, hogy legalább felnőtt korunkban foglalkozzunk az idegen kultúrák megfigyelésével és elemzésével, mivel ez ahhoz is hozzájárulhat, hogy az ember a saját környezetét és kommunikációs szokásait is alaposabban érzékelje.

Tudományos értelemben az interkulturális kommunikáció gyakran „nemzeti” szinten jelenik meg, de a sikeres csoportkommunikáció